

УДК 336.71

М. С. Бех,*Чортківський інститут підприємництва і бізнесу*

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРЕДИТУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД І УКРАЇНА

У статті проаналізовано необхідність економіки в міжнародному кредитуванні, основні переваги та недоліки співробітництва України та МВФ. Окреслено позитивні і негативні сторони міжнародних кредитів. Обґрунтовано ефективність одержання кредиту як одного із засобів стабілізації економічного розвитку України.

Ключові слова: міжнародний кредит, зовнішній державний борг, державний кредит, Міжнародний валютний фонд (МВФ), валюта.

Постановка проблеми. Міжнародний кредит – важлива складова сучасних міжнародних економічних відносин. Він являє собою сукупність кредитних відносин, що функціонують на міжнародному рівні, коли позичковий капітал переміщується з однієї країни до іншої. Безпосередніми суб'єктами кредитних відносин на міжнародному рівні є банки, підприємства, держава, населення, міжнаціональні фінансово-кредитні інститути: Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку та інші подібні організації [9]. Роль МВФ як глобального макрорегулятора сприймається у світі досить неоднозначно. З одного боку, надання МВФ кредитів країнам, постраждалим від фінансових криз, без сумніву, сприяє стабілізації фінансового становища у короткостроковому плані. З іншого боку, за весь час існування МВФ так і не спромігся розробити ефективних механізмів запобігання глобальним системним кризам. Заходи, до яких вдається МВФ, щоб подолати кризу, більш нагадують механізм “ручного настроювання”, ніж автоматичної стабілізації, і не включають подальшого нагромадження глобальних торговельних дисбалансів, що спричиняють виникнення та поширення кризових явищ [1]. Готовність співпрацювати з тією чи іншою країною пов'язана з інтересами країн-донорів МВФ. Особливого інтересу цих країн є підтримці нинішнього керівництва України немає. Це пов'язано з політичною ситуацією в Україні. Хоча світова економічна криза зменшила вплив “дипломатії цінностей”, криза демократії в Україні є саме тим фактором, який змусить лідерів країн-донорів МВФ холодно поставитися до потреб нашого уряду.

Україна має певний досвід використання міжнародних кредитів, у тому числі і кредитів Міжнародного валютного фонду. Вплив іноземних

кредитів на економіку країни завжди неоднозначний, особливо в контексті отримання Україною чергового транша кредиту МВФ. Необхідність визначення можливих ризиків і вигід для економіки України внаслідок цих запозичень є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над даною проблемою, актуальність якої особливо гостро постає в період кризи, працювали З. Васильченко, І. Васильченко, О. Кузнецов, З. Луцишин та інші. Проблеми співпраці МВФ з Україною знайшли відображення в працях таких учених, як М. Сайкевич, Л. Лебединець, Т. Вахненко, А. Гальчинський, В. Литвицький, В. Колосова, В. Новицький, В. Хорошковський та ін.

Метою статті є виявлення основних проблем і недоліків міжнародного кредитування, визначення національної специфіки та узагальнення результатів співпраці України з Міжнародним валютним фондом.

Виклад основного матеріалу. Невпинне зростання зовнішнього боргу України на тлі значного спаду виробництва негативно впливає на економічну безпеку. З 2009 року державний і гарантований державою борг знаходиться близько свого критичного рівня. У 2013 році очікується його подальше зростання до 38,5 % від ВВП [2]. Зовнішній держборг України сягнув 26 мільярдів доларів. Державний борг України зріс до 35 % ВВП. Це спонукає детальніше розглянути питання щодо отримання Україною кредитів від міжнародних фінансових організацій: Міжнародного валютного фонду (МВФ), Міжнародного банку реконструкції і розвитку (МБРР), Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР).

Слід відзначити, що міжнародний кредит означає рух позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин і передбачає надання валютних і товарних ресурсів на умовах повернення та сплати процентів. Кредиторами є міжнародні і регіональні валютно-кредитні фінансові організації, уряди, державні і приватні установи. Поряд з певними позитивними моментами міжнародний кредит має й істотні негативні сторони. Зокрема серед них можна виділити:

- появу диспропорцій відтворення суспільного продукту, оскільки розвиваються прибуткові галузі і затримується розвиток тих галузей, до яких іноземний кредит не залучається;
- посилення конкурентної боротьби країн за ринки збуту, джерела сировини, сфери вкладання капіталів;
- підтримку в країнах-позичальниках вигідних країнам-кредиторам політичних та економічних режимів, маріонеткових урядів;
- мобілізацію для виплати боргу значних фінансових ресурсів, що часто перевищують потенційні можливості країни-позичальника, тощо.

Держави, що розвиваються, до складу яких належить Україна, дуже часто вдаються до запозичень, які спрямовуються на стимулювання економічного розвитку. Виступаючи позичальником на міжнародних фінансових ринках, Україна отримує доступ до різних видів кредитів. Починаючи з 1994 року отримує від МВФ кредити stand-by [4], що надаються країнам – членам МВФ – частинами щоквартально для підтримки їхніх економічних програм. При цьому країна-позичальник повинна дотримуватися закладених в угоді домовленостей, зокрема таких як: відміна або лібералізація валютного та імпортного контролю; зниження обмінного курсу місцевої валюти; жорстка внутрішня антиінфляційна програма; стимулювання іноземних інвестицій і відкриття економіки країни світовому господарству. Вивчення процесу кредитування дозволяє виділити, що основними механізмами кредитування в МВФ є:

1. Резервна частка. Перша порція іноземної валюти, яку країна-член може отримати в МВФ у межах 25 % квоти, називалася до ямайської угоди “золотою”, з 1978 р. – резервною часткою (Reserve Tranche).

2. Кредитні частки. Засоби в іноземній валюті, які країна-член може отримати понад розмір резервної частки (у випадку її повного використання авуари МВФ у валюті країни досягають 100 %), поділяються на чотири кредитні частки, або (Credit Tranches), які становлять по 25 % квоти.

3. Домовленості про резервні кредити стенд-бай (Stand-by Arrangements) (з 1952 р.) забезпечують країні-члену гарантію того, що в межах визначеної суми і протягом терміну дії угоди вона може за умови дотримання обумовлених в угоді умов безперешкодно отримувати від МВФ іноземну валюту в обмін на національну.

4. Механізм розширеного кредитування (Extended Fund Facility) (з 1974 р.) доповнив резервну і кредитні частки. Він призначений для надання кредитів на більш тривалий період і в більших розмірах стосовно квот, ніж у рамках звичайних кредитних часток [5].

Кредити МВФ спрямовуються на підтримку курсу національної валюти, міжнародних резервів держави та активних позицій платіжного балансу згідно зі Статутом МВФ.

Для того, щоб зрозуміти ефективність зовнішньої допомоги з боку міжнародних фінансових організацій та її вплив на стан забезпечення економічної безпеки України, необхідно зробити екскурс в історію стосунків між Україною і Міжнародним валютним фондом, який надає допомогу для цілей стабілізації грошово-кредитної системи та поповнення валютних резервів. Україна звернулася до МВФ 27.12.91 і була прийнята до цієї міжнародної організації 27.04.92. У зв'язку з цим

03.06.92 Верховна Рада прийняла Закон України “Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції і розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій”. Історію взаємовідносин України з МВФ можна умовно розділити на два етапи: перший, який охоплював кінець 90-х років минулого сторіччя, та другий, який триває до сьогодні. Якщо під час першого періоду взаємовідносини проходили в умовах становлення валютної системи України та введення національної грошової одиниці, то другий пов’язаний із необхідністю коригування наслідків світової фінансової кризи для України. Для кожної держави – члена МВФ встановлюється квота в спеціальних правах запозичення (СПЗ) та визначається сума квоти – це внесок України як члена МВФ (табл. 1). Величина квоти залежить від економічного розвитку країни і визначається Радою директорів МВФ. Квота визначає для країни-члена кількість голосів у МВФ, ліміти доступу до фінансових ресурсів МВФ та частку в розподілі СПЗ – одиниці обліку МВФ [6]. Квота України у Фонді в результаті завершення 13 перегляду квот (з 03.03.2011) становить 1 млрд. 252 млн. СПЗ (спеціальних прав запозичення), що становить 0,576 % квоти МВФ.

Таблиця 1 – Внески в рахунок квоти МВФ за 2006–2010 рр. (на кінець року)

Рік	2006	2007	2008	2009	2010
Загальна сума квоти:					
• млн. СПЗ	1 372	1 372	1 372	1 372	1 372
• млн. грн.	10 423	10 949	16 272	17 175	16 823

Примітка. Проценти за квотою не нараховуються.

Джерело: статистичні дані з офіційного сайта Національного банку України. Річні звіти за 2006–2010 рр.

Саме протягом першого етапу МВФ відіграв важливу роль у процесі введення гривні та її підтримці в перші роки функціонування. Звісно, що без сторонньої допомоги впоратися з таким завданням було б неможливо, особливо враховуючи відсутність такого досвіду в нашій державі за часів існування Радянського Союзу.

Протягом першого періоду (1996–2005 рр.) обсяг отриманої Україною з боку МВФ допомоги становив майже 2,5 млрд. СПЗ, які було отримано переважно в рамках програми Stand-by та розширеного фінансування.

Другий, тобто нинішній етап співробітництва України з МВФ розпочався 5 листопада 2008 р., коли на запит української сторони з метою допомоги Україні в забезпеченні фінансової та економічної стабільності під час фінансово-економічної кризи Рада директорів МВФ у рамках механізму фінансування за надзвичайних умов (EFM) затвердила дворічну програму “Стенд-бай” обсягом близько 16,4 млрд. дол. США, що еквівалентно 802 % української квоти у Фонді. У рамках зазначеної програми Україна отримала близько 10,6 млрд. дол. США кредиту. У 2008 та 2009 роках Україною за результатами двох переглядів програми було отримано кошти на загальну суму 7 млрд. СПЗ, частину з яких було зараховано до золотовалютних резервів Національного банку України (3,875 млрд. СПЗ), решту – до Державного бюджету України (3,125 млрд. СПЗ) [1, с. 89]. Програма співробітництва України і МВФ, схвалена в липні 2010 року, передбачає виділення Україні кредиту близько на 16 млрд. дол. Термін дії програми 2,5 року. Кошти залучаються під ставку 3,5 % річних. Останній раз Україна отримувала транш МВФ в грудні 2010 року на суму 1,5 млрд. дол.

Дослідження показують, що, відповідно до оприлюднених МВФ даних, за станом на 6 січня 2011 року борг України перед цим фінансовим інститутом становив 14,12 мільярдів доларів. Цей показник робить Україну другим найбільшим позичальником МВФ після Румунії. Україна фактично забирає кожні 2 з 9 доларів, які позичають у Фонду країни-боржники [5]. Але слід зауважити, якщо Україна отримує кредит від МВФ, то це є позитивним фактором, оскільки Фонд довіряє цій країні. Коли ж надходять іноземні кошти, НБУ викупує їх і залучає до золотовалютних резервів. Він змушений придбати цю валюту за гривню, для чого здійснює її емісію, а це призводить до інфляції, що і є головним недоліком міжнародного кредитування.

Оскільки Україна повинна повернути взятий у 2008 році кредит, то МВФ розробив програму на 2010–2013 фінансові роки, протягом яких Україна зобов’язана повернути кредит (табл. 2).

Таблиця 2 – Прогнозовані виплати до МВФ протягом 2010–2014 рр., млн. СПЗ

Назва показника	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
Основний борг	–	–	2,23	3,50	1,27
Відсотки/Збори	0,11	0,15	0,13	0,05	0,01
Усього	0,11	0,15	2,36	3,55	1,28

Джерело: офіційний сайт Міжнародного валютного фонду.

Як видно з табл. 2, кредити від МВФ є порівняно дешевими, оскільки передбачають виплату відсотків у розмірі близько 2 % річних від загальної суми боргу. Погашення основної суми боргу буде здійснюватися з 2012 до 2014 року [8].

Висновки. Отже, міжнародні фінансові організації мають велике значення для покращення економічного становища України. Співпраця України з МФО сприяє поліпшенню макрофінансових показників стабілізації, формуванню конкурентного ринкового середовища, стабілізації національної грошової одиниці, активізації інвестиційного процесу, розвитку приватного підприємництва. Ми вважаємо, що Україні вкрай необхідно прислухатися до власного пульсу економіки, до ситуації, яка склалася в соціальній сфері. Адже і співпраця з МВФ, і розрив відносин з ним будуть негативно впливати на розвиток України. Так, відмова в наданні коштів згубно відіб'ється на стабільності української економіки, а виділення кредиту, взятого під підвищення тарифів на газ і скорочення соціальних витрат, викличе хвилювання серед громадян. Потрібно враховувати, що українському уряду необхідно скорочувати витрати. Наше життя не відповідає нашим прибуткам. Виходить, що МВФ висуває правильні вимоги до України. Правильні, але нездійсненні.

Список літератури

1. Антоненко І. Співробітництво України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями – шлях до стабільності та розвитку в період кризи [Електронний ресурс] // Національна бібліотека ім. В. Вернадського. – Режим доступу : [\[http://www.nbuv.gov.ua\]](http://www.nbuv.gov.ua).
2. Безпечний рівень державного боргу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecofin.org.ua/debt-ratio/>.
3. Інтернет-вісник новин Фінанси.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~7/0/all/2011/11/05/257891>. – С. 43–48.
4. Інформаційна довідка щодо історії співпраці з Міжнародним валютним фондом від 23.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article_art_id=293456&cat_id=54623.
5. Меморандум про економічну та фінансову політику, підготовлений у рамках реалізації програми МВФ “стенд-бай” [Електронний ресурс] / Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Publication/others/Memorandum.pdf>.
6. Міністерство економіки України. Досвід співробітництва України з МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua.
7. Міокова Н. В. Співробітництво України з Міжнародним валютним фондом / Н. В. Міокова // Статистика України. – 2011. – № 1. – С. 86–92.
8. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org>.

9. Сайкевич М. І. Вплив міжнародного кредитування на перспективи розвитку економіки України / М. І. Сайкевич, Л. Є. Лебединець // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6(96). – С. 43–48.
10. Сущенко О. Роль Міжнародного валютного фонду у макрофінансовій стабілізації України / О. Сущенко, І. Руденко // Ринок цінних паперів України. – 2010. – № 1–2. – С. 23–29.

Отримано 08.08.2013

Summary

This paper analyzes the necessity of economy in international lending, the main advantages and disadvantages of cooperation between Ukraine and the IMF. Outlines the advantages and disadvantages of international loans. The effectiveness of the loan as a means of stabilizing the economic development of Ukraine.

Бех, М. С. Особливості міжнародного кредитування: Міжнародний валютний фонд і Україна [Текст] / М. С. Бех // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми, 2013. – Вип. 37. – С. 197-203..